

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: En flygtig Bemærkning betræffende en Enkelthed i Don Juan I-II

Citation: Kierkegaard, Søren: "En flygtig Bemærkning betræffende en Enkelthed i Don Juan I-II", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 14*, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2010 , s. 15147. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-dj-txt-root.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 14

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

* En flygtig Bemærkning betræffende en Enkelthed i Don Juan

Mozarts Don Juaner atter bragt paa Scenen; i Forhold til meget andet Opvarmet, Forfinet og Unærende har Theatret i denne Opera, som det hedder i Husholdnings sproget, et godt Saltmadsstykke, man længe kan have godt af, og Publikum glædes allerede ved at vide, at den kan gives, selv om den opførtes sjeldnere. – Bladene have allerede voteret, betræffende Opførelsen i det Hele og i det Enkelte, jeg skal ikke fordriste mig til at have nogen Mening saa hurtig, end ikke om Bladenes Vurderingsforretning. Det er en skøn gammel Regel af afdøde Socrates, at slutte beskedent fra det Lidet, man forstaaer af en Ting, til det Meget, man ikke forstaaer; Theaterkritiken i Bladene paabyder mig altid den yderste Beskedenhed og en asketisk Afholdenhed fra enhver Slutning.

Om Hr. Hansens Præstation er der sagt Meget med universel Algyldighed og en beundringsværdig Færdighed, der strax er færdig. Jeg fordrister mig ikke til at have en saa almindelig Dom strax færdig. Derimod er der et enkelt Punkt, paa hvilket jeg er bleven opmærksom, hvorved jeg et Øieblik ønsker at dvæle, udbedende mig en Læsers Interesse; thi jeg ønsker ikke at sinke Nogen, der har Hastværk, eller at spille Forretningsmænd deres Tid. Jeg dvæler saa meget hellere ved denne Enkelthed, som jeg anseer den ikke for et Glandspunkt i Hr. H.s Opfattelse og Gjengivelse, hvorom jeg i Almindelighed ingen Mening har, men for et Glandspunkt, hvad enten saa denne Skuespiller overalt præsterer ligesaa meget (hvilket jo ikke kan fordunkle en Enkeltheds ægte Glands) eller han paa andre Steder præsterer mindre (hvilket jo kun kunde i relativ Forstand gjøre Glandspunktet mere iøjnefaldende). Dette Punkt er Duetten med Zerline i 1ste Act, hvor man, hvis man ellers maaskee har en anden Mening om Recitativernes Betydning for Opførelsen paa vor Scene, maa ansee disse for en absolut Gevinst.

Af en Sanger fordres der først Stemme, saa fordres der Foredrag, hvilket er Enheden af Stemme og Stemning, og noget Andet end Stemmens Bøielighed i Coloraturer og Løb, da det som Mulighed er den gjensidige Commensurabilitet, og som Virkelighed Stemmens og Stemningens Samlyden i Foredraget; endeligen fordres der af den dramatiske Sanger, at Stemningen er den rette i Forhold til Situation og poetisk Individualitet. Naar Sangeren har Stemme og sætter Stemning til, saa er han kunstnerisk i Lidenskab; er han tillige Skuespiller, vil han ved Mimik endog kunne omfatte Modsætninger paa een Gang. Jo mere han selv er reflecteret og øvet i at tumle Stemmen paa Stemningens Pianoforte, desto flere Combinationer vil han raade over og saaledes kunne gjøre Componistens Fordringer Fyldest, naturligvis naar Componistens Værk veed at gjøre Fordringer til Sangerens Foredrag, og ikke hører til de ufordragelige og uforedragelige Operaer. Er han mindre reflecteret, vil han i Stemning og Karakter ikke have saa stort Omfang; men Eet bliver der tilbage: al Stemnings universellere Grund, at kunne sætte Phantasi til Stemmen, at kunne synge med Phantasi. Et saadant Foredrag er det, jeg har beundret hos Hr. H. paa det omtalte Punkt.

Til Duetten med Zerline gjør man uvilkaarligt store Fordringer. Den første Scene med Anna er for stormende, til at man ret kan tage Kjende paa Don Juan; men her er Alt lagt i Orden, Omgivelsen fjernet, Opmærksomheden spændt paa, hvorledes han nu vil bære sig ad i sit første Anløb, og man tænker: her skal vi faae at see, om Don Juan er en Laps, en Vindbeutel (hvad et Menneske bliver, naar han vil være en Don Juan), der i Leporello har en godtroende Trompeter og i Mozart en afmægtig Troubadour, eller han er hin Navnkundige og hin Navnkundiges berømteste Værk. Componisten præsterer Præstanda. Accompagnementet er indyndende og overtalende, som Bækkens rislende Gjentagelse, saaledes vender det bedaarende tilbage, idet Orchestret skjætter sig selv og bliver ved og kan ikke blive færdigt; det virker hendrømmende, men dog indtagende, som Blomsterduft virker bedøvende; det fører bort i det Uendelige, ikke med Lystens Energi, men med den stille Higen. Mozart veed nok, hvad han gjør, og en Zerline skjønnes ikke at have Individualitets-Forudsætninger, der betinge en anden Opfattelse som f. Ex. den stærkeste Opflammen af Lidenskab i et Fælledsskab af Lyst, hvor qvindelig Begjær i Energi og i at vove næsten hamler op med Juans Naturmagt; eller en qvindelig Fortabelse i Juan, i hvilken der hengives en uendelig qvindelig Rigdom; eller en beseiret Modstand, der synker med Stolthed; eller hin ædle Eenfold, der bedrages; eller hin ophøjede Renhed, der besmittes; eller hin ydmyge Inderlighed, der een Gang krænket, er krænket for Livstid; eller hin dybe Godtroenhed, der, skuffet, er skuffet for evigt; eller Uendelighedens hellige Lidenskab, der vildledes i Fortabelse; eller qvindelig Dumdristighed, der gaaer i Lyset osv. Zerlines Forførelse er et stille Bryllup, der gaaer af uden al Ophævelse. Væsenligen gaaer den saaledes til: hun veed ikke, hvordan det var, men saa var det, og saa var hun forført¹; og Resultatet af Zerlines yderste Anstrængelse i Forstands-Øvelse er dette: man kan ikke forklare det. Med Hensyn til Opfattelsen af Zerline er dette af stor Vigtighed. Det var derfor en Feil af en ellers fortjenstfuld Skuespillerinde, Md.Kragh, at synge den Replik: »nei! jeg vil ikke«, med et stærkt Udtryk, som var der en Beslutning, der gjærede i Zerline. Langtfra. Hun er fortunlet, ør i Hovedet, underlig om Hjertet strax fra Begyndelsen. Giver man hende Tanke paa dette Punct, saa er hele Operaen forfeilet². De følgende Ord: »Mazettos Sjæl vil bløde«, gjælder det Samme om. Har denne Sympathi Art, saa gaaer det Hele ikke an. Repliken maa derfor ikke betyde mere og ikke synges anderledes, end at den staaer au niveau med uvilkaarlige Gestikulationer, som f. Ex. at holde i Forklædet, at støde Don Juans

Omfavnelse fra sig. Dette netop gjør hende skøn og elskelig, hendes Forhold til Mazetto rigtigt. I Ariens »batti, batti« at høre et Forsoningsværk, er pure Misforstaaelse. Hun er endnu ikke ganske ved sin Smule Besindelse, der altid kan strække rigelig til i Mazettos Husholdning, men ikke i Don Juans Snare; hun seer, at Mazetto er vred, saa er der jo ikke Andet for, saa maa hun til at snakke godt for sig hos ham og for sig selv; thi hvad det Hele var, er ikke blevet hende klart, og hendes Uskyldighed er i hendes Uskyldighed hende aldeles utvivlsom. I denne Naivitet maa hun holdes; hun kan end ikke rigtig blive klog paa Mazetto, at han kan blive saa vred. Forsoningen maa derfor heller ingen Karakter have, som var hun nu frelst. Ingenlunde, saasnart hun seer Don Juan, saa begynder det igjen, og saa maa hun igjen hen og klynke lidt for Mazetto, og saa trøster hun ham, og saa troer hun selv tilsidst, at det er Don Juan og Mazetto, der ere blevne Uvenner, Gud veed hvorover, og hun den, som skal snakke dem tilfreds. Lad et Par Aar være forløbne, og tag saa ud og besøg Mad. Mazetto; Du vil finde Zerline væsenligen uforandret. Som hun gaaer og leger med i Operaen, saa gaaer hun nu og vimser i sit Hus, nydelig, allerkjæreste osv. Vilde Du sige til hende: »men hvordan var det dog med denne hersens Don Juan«, saa vil hun svare: »ja, det var besynderligt, en besynderlig Bryllupsdag, saadan et Hurlumhei, og jeg maatte være paa Færde allevegne, snart var det Mazetto, som knurrede, snart Don Juan, der vilde tale med mig, og det er vistnok, at havde jeg ikke været, saa havde de slaaet hinanden ihjel«. Saaledes maa hun holdes, for at være klar i qvindelig Differens fra Anna og Elvira. Anna er forholdsvis langt mindre skyldig end Zerline. Hun har forvexlet Juan med Ottavio, videre ikke. Men fordi hun er væsenlig udviklet, er dette nok til at forstyrre hende maaskee hele hendes Liv. Hun fortier det saa længe som muligt, og saa raser hun af Hævn. Men Zerline er ufortrøden, gaaer frisk væk baade til Dands med Don Juan og til Skrifte hos Mazetto, det er altsammen noget underligt Noget, og hver af Dhrr. Interessentere god nok til sin Tid. Hun er med allevegne, hun føler sig, at hun er i Selskab med de fornemme Damer og ligesaa vigtig som nogen af de Andre, hun er med at fange Don Juan, ikke fordi han har forført hende, men fordi han har slaaet Mazetto (det er tydeligt, at hun confunderer det Physiske og det Moralske), og finder derfor Leporello lige saa skyldig, fordi han ogsaa har slaaet Mazetto, hendes egen lille Mazetto, som hun holder saa meget af, og som de Andre ere slemme imod. – Elvira er en gigantisk qvindelig Figur ved med absolut Lidenskab at fatte, hvad det vil sige at være forført. Hun vil ikke frelse en Smule Ære ud af Verden, hun vil standse Don Juan, naturligvis med den Reservation, at, hvis Don Juan vil blive hende tro, saa opgiver hun Missionens omvandrede Forretning – men saa er han jo ogsaa standset. Det er ægte qvindeligt, en ypperlig Opfindelse. Dog er hun paa en Maade i sin Mission außer sich, som Kvinde betragtet, og derfor maa der ganske consequent falde et comisk Lys over hende. Jeg tænker ikke paa hin dybe tragiske Situation i anden Act, hvor hun tager Leporello for Don Juan, hvorom en Forfatter har sagt, at det næsten er grusomt, men paa noget Andet. Hun er selv forført, og nu vil hun frelse Andre, uden at betænke, at til et saadant Foretagende hører der Forstudier og flere Examina, hvorved man erhverver Duelighed til at sætte sig ind i Andre. Det kan hun slet ikke. Derfor kan hun heller ikke gjøre sig forstaaelig for Zerline. Her bliver Elvira comisk. Hun overfører hele sin Pathos paa Zerline, og am Ende kan da Zerline bedre forstaae Don Juan end fatte Elvira. En Skuespillerinde, der fremstiller Zerline, burde derfor ikke, som i gamle Dage Stykket gaves, blive forfærdet, greben af Angst ved Elviras Tale; det er meget for meget. Hun skal blive forundret ved denne ny Overraskelse, og saaledes forundret, at en god Tilskuers næsten smiler ad Situationen, medens han fatter det Tragiske i Elvira.

1. Derfor vilde Leporello og Zerline ypperligt kunne tale sammen, naar han vilde sige til hende betræffende Don Juan, hvad han i gamle Dage sagde til Elvira, og hvad der oprørte hende allermest: »ja! oh ja! det er saa besynderligt, for ligesom man er, saa er man borte.« Og saa vilde Zerline sige: »ja er det ikke det, jeg siger, man veed slet ikke, hvorledes det gaaer til.«
(tilbage)
2. Anlæget er i saa Fald altereret: Det Dybsindige og Græske, at Don Juan snubler over et Halmstraa, over en lille Zerline, medens han falder for ganske andre Kræfter. Totalvirkningen og Totaleenheden forstyrres. Annas Lidenskab, Mordet paa Commandanten, Gjensynet med Elvira, Alt er Don Juan imod; han er ifærd med at standses og første Gang i sit Liv tager han efter Veiret. Alt dette er skeet saa tidligt, i de to første Scener, saa Operaen endnu er i sin Begyndelse. Hvorledes skal nu den Forførelse være, der foregaaer i Stykket? Eet af To: enten en saa vanskelig og farefuld, at Spændingens Icitament hidser hans yderste Lyst og yderste Kraft (hvilket dog vil svække Virkningen og svækkes ved Virkningen af Anna og Elvira), eller en ubetydelig lille elskværdig Bondepige med Natur-Skjelmeri og Barnlighed, en Kvinde-Formation, som kun approximatorisk findes i Norden, og for hvilken den katholske Kirke har en blandet Kategori. Don Juan er da vel i sit Element, men Virkningen af de Øvrige i Stykket ikke svækket. Dette er Mozarts Mening, og i denne Mening har Stykket sin skønne Enhed, Mozart sin lykkelige Opgave. Don Juan og Zerline forholde sig umiddelbart til hinanden som

Naturmagt til Naturbestemmelse, et rent musikalsk Forhold.
(tilbage)

(Sluttes imorgen.)

En flygtig Bemærkning betræffende en Enkelthed i Don Juan (Sluttet.)

Nu til Don Juan. Sætter Sangeren her Phantasi til Stemmen og bruger dette Foredrag til et saadant Accompagnement, hvad saa? Saa bliver Situationen en Forførelses-Situation; maaskee, men ikke i en Opera; derimod i et Drama, hvor en Forfører ikke synger *til* Pigen, men *for* Pigen, at han ad denne Vei kan hjælpe hende ud i Phantasi. Jeg skal skizzere en saadan Situation. Det bliver ingen Bondepige, men en Donna, en udviklet Pige med betydelige Forudsætninger. Forføreren har Stemme, han veed at sætte Phantasi til. Saa synger han stundom for hende, hvad hun gjerne gider høre. Saa vælger han en Dag ved et Tilfælde, saa siges der, dette Numer af Don Juan. Han foredrager det med al Phantasi-Beaandelse. Han seer naturligvis ikke paa hende, ikke et Blik, ikke en Attraa, saa er Alt tabt. Han seer hen for sig, og Stemmen dæmrer hen i Stemning og Phantasi-Forlokkelse. Saa hører Donnaen, tryk som hun er, og da hun veed, at han ikke synger *til* hende, at det ikke angaaer hende, saa giver hun sig hen i Sværmeriet, og da de antages at være lige i Kraft, maatte Forføreren skaffe det første Stevnemøde i Phantasi og i Phantasi-Anskuelsens og Anelsens forflygtigede Ansigt til Ansigt. Skal dette fremstilles, saa bliver det ikke væsenligen en Opera, men Overgangen dannes fra denne Situation til Forførelsens reflecterede Virkelighed i Dramaet eller Fortællingen.

Hvis nu Hr. Hansens Opgave var i et Drama at constituere denne Situation, saa var hans Foredrag omnibus numeris absoluta, og Enhver, der har Sands for saadanne Observationer vil vist ikke negte, at det frapperer at høre et saa ypperligt Foredrag. Rolig, insinuant i Stemmen, længsfuld og drømmende, dog tydelig i Udtrykket, articulerende hvert Bogstav, saa Intet er spildt eller gaaer tilspilde, frembringer han en sjelden Virkning. Men naar det er i en Opera, og det er her, Slaget skal slaaes, saa er det ypperlige Foredrag ikke paa sin rette Plads, ikke et Guldæble i en Sølvskaal. Don Juan er ingen kjælen Citharspiller, eiheller en Forfører, som i første Anløb bruger en saadan Maske. Vil man tage et andet Sted af Operaen, Guitarre-Arien f. Ex. eller Don Juans Indblanden i Elvira's første Parti, poverina, poverina, saa vil jeg, dvælende ved det Sidste, sige, her skal hint Foredrag bruges. Væsenligen angaaer dette Udbrud Ingen, det er Don Juan, der staaer og ligesom grunder i sig selv og anticiperer Nydelse. Derfor skal der sættes Phantasi til Stemmen, og det Ironiske maa ikke fremkomme ved Don Juans Reflexion over Forholdet, men være for Tilskueren, der forstaaer Don Juan. Skuespilleren bør ogsaa derfor passe paa at være i Ro til det Øieblik, medens det ellers er rigtigt, at han under Arien gaaer i en vis Spænding frem og tilbage. Men fremfor Alt maa han ikke komme frem, idet han synger disse Ord, thi Elvira skal jo ikke høre dem. Han skal heller ikke synge dem til Leporello som det Øvrige under Arien. Væsenligen betyde de blot, at Don Juan er i Humeur. Den mageløse Virkning i Situationen maa ikke resultere af Don Juans Reflexion eller Overskuen, men er at søge i Totalvirkningen, hvad en Forfatter har paavist.

I Duetten med Zerline synger Don Juan til Zerline. Det er *Don Juan*, og Zerline er en allerkjæreste lille Bondepige. I Forhold til hin Donna i den fingerede Situation var det en Nødvendighed at begynde saaledes, fordi det ikke gik an strax at attraae. Derfor begyndtes der i et uskyldigt Drømmeri, og det gjelder i Forhold til al Forførelse: en for tidlig Nedkomst, saa er Alt tabt. Fordi Zerline nu er Bondepige, deraf følger ikke, at Don Juan skulde begynde med Labansstreger; det gjør Don Juan aldrig. Ureflekteret, men som Naturmagt, har han altid Anstand og Gratie. Recitativene før Duetten ere endog i god Forstand smægtende. Det er ganske rigtigt, fordi Don Juan er uden Reflexion; og at opfatte en Bondepige i en saadan vid Phantasi-Anskuelse i en idealiserende Surtout, naar man som Don Juan er sikker paa, at hun midlertidigt har nok at gjøre med at see og beundre den skønne Mand, er ypperligt til at gjøre hende fortunlet i Hovedet. En rask Fyr i Haandgribeligheder vilde for hurtigt blive forstaaet af Zerline og gjøre hende opmærksom, thi i al sin Naivitet er Zerline ærbar og forstaaer ikke Spøg; men dette forstaaer hun slet ikke. Imidlertid vil man derhos og som en absolut vigtig Commentar til Texten see Don Juans Overlegenhed, see ham fange Fluere med Slikkeri, see, at han har Ret i en vis Forstand, naar han siger til Elvira: »det var kun en Spøg«. Denne Replik er ikke ondskabsfuld heller ei ironisk, den er umiddelbar; Don Juan anseer Elvira som for mægtig til at afficerer af et lille Forhold til en lille Zerline: hun den Forførte κατ' ἐξοχήν og Zerline! Det er let nok at give Don Juan lidt Reflexion, i Operaen er det netop Konsten at holde den borte, for at Don Juan ikke med lidt Reflexion skal blive en maadelig Figur og Operaen mislykket i Constructionen. Skuespilleren skal nu ved Holdning, Mine, Gestus, Repræsentation, ved hele Skikkelsens Fulgdyldighed betrygge Overlegenheden.

Saa begynder Duetten. Accompagnementets drømmende Almindelighed (paa Grund af at Musikken er et universellere Medium) vil man have tydeliggjort hørlig i Don Juans Application, i hvilken han griber Zerline, i

sin og Accompagnementets Naturmagt. Som han da staaer allerbedst og seer hende ør, og seer, at hendes Ikke-Villen er en illusorisk Hengivelse, saa samler hele hans Overlegenhed sig i en næsten befalende Almagt. Det er Naturkraftens Selvfølelse. Accompagnementet til det første: »vær min«, er derfor ikke indyndende, men energisk og afgjørende. Nu giver hun sig hen. Don Juan gjør det naturligvis ikke saaledes. Her maa man atter see hans Overlegenhed. I Forhold til Anna, Elvira og Saadanne er det ikke utænkeligt, at Don Juan i det Øieblik, han har seiret, nyder Lysten saa stærkt, at det er, som var han en Elsker, der giver lige saa Meget, som han tager, saa han først i næste Øieblik er en Forfører. Men Zerline indtages og serveres paa en anden Maade. Her er Spøgen netop Nydelsen, og Don Juan umiddelbart, rent musicalsk i sit Element. Zerline er ham ikke noget Ringere end enhver anden Qvinde, men noget Andet end Elvira eller Anna, og da og paa sin Vis ham ligesaa attraaværdig og beskæftiger ham væsenligen lige saa meget. Derfor, at jeg skal gjentage, maa Zerline holdes saaledes, at hun, naar hun sees og høres i Forhold til Don Juan, hos den gode Tilskuer frembringer en vis Oprømtighed, fordi han forgjæves vil bruge den alvorlige Kategori mod hende, og at hun, naar hun sees i Forhold til Mazetto, aflokker et Smil, fordi Zerline væsenligen hverken er forført eller frelst, men bestandigt i Vinden.

Maaskee mener Een og Anden, Adskillige, endog de Fleste, at Dette hele er en Ubetydelighed, som man jo ogsaa næsten aldrig seer Zerline gjort til Gjenstand for æsthetisk Opfattelse. Jeg er selv tilbøielig til at ansee det for en Ubetydelighed, og føler mig derfor forpligtet til at bede Hr. Hansen om Undskyldning, forsaavidt han ved at see sit Navn nævnet, maaskee gjør sig den Uleilighed at læse det Skrevne, og »Fædrelandet« om Tilgivelse, at jeg besynderligt nok besværer med et saadant Bidrag, hvis Feil netop er, at det ikke er svært nok. Hr. Hansen kan sagtens tilgive mig. Hvilken Lykke, naar man har Lyst og har gjort sit Valg i Livet, da at have netop den Syngestemme, som han har, hvilken Lykke, naar man har Lyst og har valgt sin Stilling, da som Skuespiller at have saa mange gode Forudsætninger, som han virkelig har. Naar man har saa Meget givet, og Noget deraf ogsaa erhvervet, kunde man sagtens ødsle lidt Øvelses-Tid paa sin Gang og Holdning. Sandeligen jeg skulde ikke troe, at mine Ben eller min Gang stod i noget Forhold til min Opfattelse af den uddeligste Opera; jeg skulde snart faae andre Ben at gaae paa.

A.